

A média, amely átgyúr mindent

Marshall McLuhan és Quentin Fiore

Médiomasszás: Egy rakás hatás című könyvéről

Marshall McLuhan (1911–1980) kanadai kutató, irodalomtanár és kritikus, akinek munkássága alapvető jelentőségű a médiaelmélet szempontjából. Harold Innis tanítványaként mesterével karöltve alapozták meg az információ-történelmi gondolkodásmódot, és alapították meg a torontói iskolát. A *Médiomasszás* szerzője olyan ikonikus mondatok és fogalmak atyja, mint „a médium maga az üzenet” és a „globális falu”. A jelen kötet McLuhan gondolatainak gyűjteménye, amely mozaikszerűen sokrétű képet ad médiáról, érzékelésről, környezetről, fogyasztásról, sajtóról és egyéb tényezőkről.

A kötet címe szójáték, amely egy véletlen nyomdai hiba eredménye. Ahogy azt a könyv hátoldalán olvashatjuk, eredeti címnek a „the medium is the message” szlogent szánták, de egy elírás miatt ebből a „the medium is the massage” lett. McLuhan-nak megtetszett az új cím, így végül ez került a borítóra. A kötet további pikantériája, hogy az eredeti kiadás 1967-re tehető, míg magyarul csak most olvasható első ízben. Hazai kiadásának apropóját valószínűleg McLuhan 100. születésnapja szolgáltatta. A *Médiomasszás* Quentin Fiore illusztrációival és Jerome Angel kiegészítéseivel együtt szerves egészet alkot, amelynek részei nem választhatók el egymástól, hiszen közös hatásuk mélyen megérinti az olvasót, egyedülálló élményt nyújtva. Quentin Fiore a kötetben McLuhan szerzőtársaként jelenik meg, hiszen ő a felelős a könyvet illusztráló képek, szórészetek és a tipográfia impozáns összehatásáért. Fiore maga is élénken érdeklődött a technológia és annak hatásai iránt, így nem meglepő, hogy kettejük közös munkájában a szöveg és a vizuális megjelenítés ennyire jól kiegészíti és kiemeli egymás mondanivalóját.

A kötet bevezető gondolata a média és médiatechnológia átalakító természete körül forog, amely nemcsak a mi életünket, hanem egész társadalmunkat formálja át. McLuhan szerint a megjelenő új technológiák kulturális változások okozói, ezen elméletét pedig technológiai determinizmusnak nevezzük. McLuhan úgy látja, mi magunk is állandóan változunk, de nem történik ez másként környezetünkkel sem. Alapgondolata, hogy „[a] társadalmakat mindig is sokkal inkább formálta a mindenkorai kommunikációs médiumok természete, mint a kommunikáció tartalma” (8. o.). Úgy véli, tisztában kell lennünk a médiumok működésével ahhoz, hogy az életünket uraló változások mibenlétét tanulmányozhassuk. Az évek során számos kritika érte ezt az elképzelést, mivel sokan nem értnek egyet McLuhan azon gondolatával, hogy az egyes technológiai eszközök megjelenése éles és azonnali változást eredményez a kultúra szintjén. Sokkal inkább úgy vélik, hogy a változások fokozatosak, és nemcsak a technológia hat a kultúrára, hanem ennek a fordítottja is igaz.

McLuhan a könyv megírásának idejét, vagyis az 1960-as éveket a „szorongás kor”-ának nevezi (hiszen ez volt a hidegháború és a negatív technológiai utópiák kora), amit a technológiai és a kulturális változások miatti zavarodottság következményének tekint, a zavarodottság okának pedig azt tartja, hogy nincsenek megfelelő terminusaink ennek kifejezésére. Azonban kijelenti azt is, hogy a fiatal nemzedék „öszönösen érti” (9. o.) mindezt, tehát számukra nem okoz gondot alkalmazkodni a körülöttük zajló változásokhoz. A szerző célja ebben a kötetben az, hogy mindezekről az átalakulásokról kaleidoszkópikus képet adjon.

McLuhan könyvének kezdetén részletesen kitér azokra a tényezőkre, amelyek az egyén életét befolyásolják. Természetesen hat rá a család, a szomszédok, az iskolai környezet, a munkahely, a kormány- vagy a politikai környezet és a „többiek” (24. o.). Ez utóbbi hatása magával hozza a magánszféra megkérdőjeleződését, hiszen a technológiai fejlődés lehetővé teszi a közösség számára, hogy betekintsen mások életébe, sokszor szinte akaratlanul. Többé már nem lehetséges elkülönülni egymástól, mert „[t]úl sok ember tud túl sok mindent egymásról” (24. o.). A média szerepe a családi formáló erő befolyásába is beleszól, a világ is alakítja a gyerekek személyiségét. Mindezek a formáló tényezők az idő és a tér fogalmainak átalakulásával globálissá váltak, ezzel pedig még nagyobb hatást képesek elérni.

McLuhan úgy véli, hogy az iskola is problémát jelent a gyerekek számára: mindenfelől elárasztják őket az információk, de az iskola nem ennek megfelelően oktatja őket, hanem egy ehhez képest visszamaradt rendszer szerint. Úgy látja, hogy az oktatási rendszer le van maradva a digitális médiumok világa mögött, a diákok lemorzsolódnak, mert jobban csábítja őket a kinti érdekes világ, mint az oktatás elavult környezete. A felfedezést tartja megfelelő módszerek arra, hogy a diákokat újra bevonjuk az oktatás folyamatába, tehát ezt az irányt véli követendőnek az oktatás szempontjából. McLuhan véleménye az, hogy ma már nincs közvélemény sem, csak tömegközönség – azonban a műsorkészítők nem használják ki a benne rejlő lehetőségeket, csak passzív módon szórakoztatják a közönséget (22. o.). A globalizáció terjedésével nappalinkból részesei lehetünk a világ politikai eseményeinek is, aminek hatására maga a politika is átalakult.

McLuhan úgy vélekedik, hogy fontos tisztában lennünk ezekkel a tényezőkkel, hiszen a róluk szerzett információ birtokában más szemmel tekintünk az életünkre és a minket körülvevő világra is, annak minden elemével együtt. A média mindent átgyúr, ezért is kétértelmű a könyv címe: „A média – masszázs” (26. o.). A különféle médiumok McLuhan felfogásában valamely képességünk kiterjesztett változatát jelentik (például a kerék a láb kiterjesztése, míg a könyv a szemé), ezek is befolyásolják észlelési módunkat, végső soron minket is („Bármely érzékünk kiterjesztése megváltoztatja gondolkodásunk és cselekedeteink módját” – 148. o.). A kötetben áttekintést nyújt arról is, hogy az emberiség történetében az egyes korokban melyik érzékszerv volt a legfontosabb. Az írásbeliség előtt a fül volt a legjelentősebb érzékszerv, majd az írásjelek megjelenésével a szem vette át ezt a szerepet. A napjainkban uralkodó tendencia, amely szerint hajlamosak vagyunk mindent elaprózni, feldarabolni, és a vizualitást a végletekig felértékelni, szintén az írásjelek hatásának köszönhető. Azonban korunkban újabb változás következett be: a vizualitás szerepe újfent megkérdőjeleződött. A tömegkultúrát úgy jellemzi, mint ahol a mindenbe bevonódás, az idő és a tér létezésének megszűnése a mérvadó. Itt az események már túl gyorsan történnek ahhoz, hogy csak a vizualitás segítségével érzékelhessük őket, reakcióink elavultak, a tapasztalás és a reakció szinte egy időben történik. Ez pedig újabb kihívás elé állít minket.

A könyv telis-tele van figyelemfelkeltő, elgondolkodtató képekkel, amelyeknek a befolyásolás, a sokkolás, a megdöbbenés a céljuk – végső soron ezzel a média sokrétű hatásának tökéletes illusztrációját adják. (Itt azonban meg kell jegyezni azt is, hogy McLuhan óta számtalan kutatás foglalkozott a média hatásának és a média befogadásának feltérképezésével, amelyek tovább szélesítették, kritizálták és ártértékelték a McLuhan által korábban kialakított képet.) A kérdéses kötetben néha akár még érthetetlen is lehet a képi megjelenítés, zavart kelt bennünk, de talán a célja is ez: rá akarja venni az olvasót, hogy gondolkodjon a szerző szándékán – mit akar mondani, mit szeretne kiemelni, mit próbál hangsúlyozni? Van-e vele bármi célja azon kívül, hogy gondolkodásra készítet? Azonban a legfontosabb kérdés véleményem szerint éppen az, hogy vajon megfejtethető-e a szerző szándéka, amikor a média egyik sarkalatos üzenete éppen az, hogy sosem lehet tudni, két ember hasonlóképpen dekódolja-e ugyanazt az üzenetet? Ugyanakkor mindezekből az is világosan látszik, hogy McLuhan itt is alkalmazza az általa olyannyira kedvelt profetikus, ezoterikus megfogalmazási módot, hiszen utalásokkal, félmondatokkal próbálja irányítani az olvasót, jóslatokat tesz a médiával és a technológiával kapcsolatban, miközben teret hagy a spekulációnak és a kételynek is.

A könyvben fellelhető illusztrációk, a szöveg és az irodalmi idézetek szerves egysége felejthetetlen élményt nyújt az olvasónak. S hogy miben rejlik ez az élményszerűség? A kötet vizualitásról, művészetéről és a szemlélő nézőpontjáról szóló részében olyan oldalakat találhatunk, amelyeken a szöveget csak fejtetőn (56–57. o.) vagy tükör segítségével (54–55. o.) lehet elolvasni. Ezek az oldalakon a szerző éppen azt igyekszik hangsúlyozni, hogy a szimmetria, a vízszintes és a függőleges által meghatározott rend olyannyira belénk ivódott, hogy a művészetben és a vizualításban mindent ezek mentén igyekszünk értelmezni – így zavart kelt bennünk, amikor fejtetőn vagy éppen tükörben kell elolvasnunk valamit. Mindezek mellett a kötetben a környezet láthatatlanságát, megtévesztő voltát leíró részben McLuhan és szerzőtársai mondanivalójukat egy ókori görög épülethez hasonló épületegyüttes bemutatásával illusztrálják – ami, mint a következő két oldalon kiderül, valójában a Fairmont Vízművek épülete (82–83. és 86–87. o.). Itt a régi forma új tartalommal bővül, és a könyv szövegének mélyebb értelmét zseniálisan támasztják alá a kiválasztott képek és megjelenítési módok. Egy másik, számomra megdöbbentő példa a környezet láthatatlanságának gondolatával kapcsolatos (84–85. o.). McLuhan úgy véli: a környezet oly mértékben átsző mindent, hogy felületesen szemlélve képtelen vagyunk ennek felismerésére. Ezt pedig úgy érzékelteti, hogy két teljesen üres oldalon csak kettő mondat áll: „A környezet láthatatlan. Törvényei, mindent átszövő szerkezete, és kiterjedt mintázatai kitérnek a felületes észlelés

elől” (84–85. o.). Az oldalak üressége szimbolizálja azt a láthatatlanságot, amellyel a környezet és annak hatásai veszik körül életünket.

A kötet pozitívumai közé sorolnám annak vizuális megjelenítését: olyan fotókkal és képekkel van tele, amelyek megállítanak minket egy pillanatra, elgondolkodtatnak, arra készítetnek, hogy vissza-visszalapozva tűnődjünk rajtuk. Emellett a McLuhani elképzelések tárházát tarthatjuk kezünkben, amely bepillantást enged abba a rendkívüli gondolatvilágba, amely a szerzőre annyira jellemző. Így aztán haszonnal forgathatják azok is, akik nem ismerik a szerző munkásságát, hiszen számos gondolatébresztő kijelentést találhatnak a kötetben.

A *Médiamasszás* negatívumainak felsorolása kemény diónak bizonyul, hiszen egy rendkívül koherens, művészi értékkel bíró könyvről van szó. A kötet egyetlen hibájának azt tartom, hogy a benne szereplő fotók és illusztrációk adatain kívül – amelyek egyébként a könyv legvégén találhatóak – más információ nem áll rendelkezésre, ami némely esetben bosszantó, hiszen több kép esetén nem dönthető el, hogy mit is látunk pontosan. Vélhetően ez is a szerző szándékát tükrözi, hiszen az egész kötet a többértelműséget, a befogadó bizonytalanságát és a befogadás folyamatának esetlegességét hangsúlyozza, és – őszintén szólva – sokszor sikerül is elbizonytalanítania minket.

Amennyiben az olvasó mélységében szeretne megismerkedni McLuhan munkásságával, valószínűleg nem ez a kötet lesz a legmegfelelőbb számára. Itt ugyanis, bár a gondolatok szervesen kapcsolódnak egymáshoz, McLuhan életművének csak sarkalatos pontjait, inspiráló felvetéseit olvashatjuk. Ugyanakkor úgy vélem, ennek a könyvnek a valódi célja éppen az, hogy az olvasót gondolkodásra készítse, hiszen fel kívánja nyitni mindannyiunk szemét, hogy másként tekintsük az életünket uraló tényezőkre, és egészében lássuk azok hatását. A kötet ráadásul nemcsak médiaelméleti, hanem inkább művészeti szempontból alkot maradandót, ezért egyértelműen örömdetes hír, hogy annyi év után végre magyar nyelven is a kezünkben tarthatjuk. (*Marshall McLuhan – Quentin Fiore: Médiamasszás: Egy rakás hatás. Typotex Kiadó, 2012, 160 oldal, 2900 Ft.*)

Sárdi-Bak Ivett PhD-hallgató, tanár. A Pécsi Tudományegyetem angol–kommunikáció-szakán végzett 2009-ben. Jelenleg szintén a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola Kultúratudományi Programjának hallgatója, főállásban gimnáziumi angoltanár. Kutatási témái: tabloidizáció és celebkutatás. Legutóbbi írása a *Médiakutatásban*: „Sztárkultusz régen és ma: a múlt hősei és a modern sztárok” (2013. tavasz). E-mail: bakivett@gmail.com